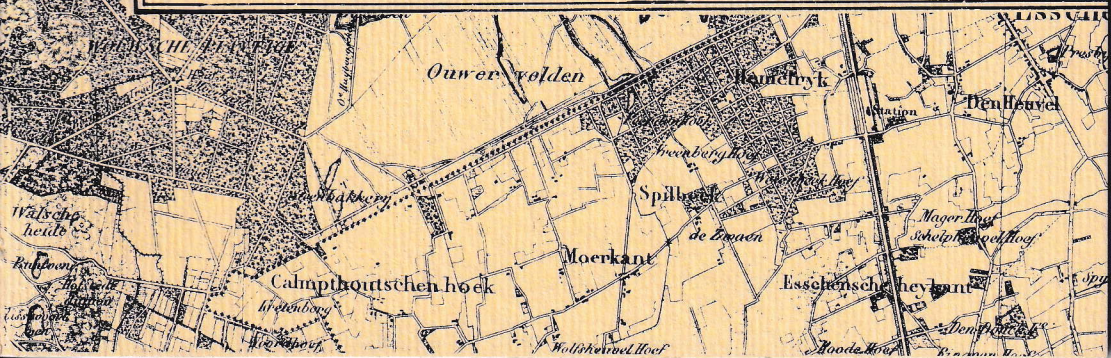

heemkunde kring
DE VIERSCHAER
WOUW

4 - '88

Dievenbendes in de 18e eeuw

In De Vierschaer 1-'87 schreef ik een artikel over de terechtstelling van Jan Snoeks en Willem Jansen op de Wouwse markt. Naar aanleiding van dit artikel kreeg ik een aanvulling op dit artikel. Daarnaast wil ik kort ingaan op dievenbendes die in de 18e eeuw ook onze streken onveilig maakten.

In februari 1731 werden Willem Jansen en Jan Snoeks veroordeeld om "...metter koorde te worden gestraft totter dood er op volgde..." 1)

Ik concludeerde daaruit dat ze doodgeslagen zouden zijn. Wim Reijnders, die voor zijn studie een onderzoek deed in de rechterlijke archieven van Wouw en met name de uitgesproken doodvonnissen onderzocht, wees mij erop dat hier sprake was van ophanging. Dit is inderdaad correct. 2)

Nog in 1804 was er in de omgeving van Zutphen sprake van terechtstellingen op het schavot. In dat jaar werden nieuwe tarieven vastgesteld voor het uitvoeren van straffen. 3)

- Voor het tentoonstellen van iemand op het schavot	f 10,-
- Voor een simpele geseling	" 20,-
- Voor een geseling met brandmerk	" 25,-
- Voor geselen en brandmerken met de strop om de hals	" 30,-
- Voor straffen met het zwaard boven het hoofd	" 20,-
- Voor straffen met het koord (ophangen)	" 40,-
- Voor onthoofden	" 40,-
- Voor radbraken	" 50,-

De pijnbank was toen allang niet meer in werking.

Jan Snoeks en Willem Jansen werden destijds samen met Heijl Kremers opgepakt in de omgeving van Wouw. Zij vormden met z'n drieën een kleine dievenbende. Uit het verhoor van het drietal bleek dat ze in het verleden met heel wat anderen samengewerkt hadden en niet alleen deze streek,

4
maar zelfs tot in het land van Luik de boel onveilig hadden gemaakt. 4) Hieronder een kleine bloemlezing van alle 'vrienden en bekenden' van Snoeks en Jansen.

"..Willem Jansen en Jan Snoeks kennen Jan Roosenbroek alias Jan den blonten wordt oock genoemd Hekerlaars Jan en Jan Krollekens. Sit tegenwoordigh gedetineert tot Standaardhuijten..." 5)

"..Rosse Miekens Heijntie. Heel kort en mager van postuur out 24 â 25 jaar lanck sluijck haar bruin. Siet in sijn aangesicht outachtigh maar van postuur is hij als een jonge van vertien jaeren..." 6)

Samen met deze lieden werd ingebroken in woningen en winkels en de buit bestond bijna alleen uit etenswaren en kleding.

"..Jan Snoeks seght te kennen Hendrick Tieri alias Kuij op Scheen. Out 30 jaren middelmatigh van postuur met rederlijck swart langh haar onder wat gekrult bruijn van vel met bruijn oogen. draagt somwijlen sackpistoolen konnende seer hart loopen..." 7)

"..benevens Tossaein Philip Woep de Woep alias Schuijns paan oftewel Tresogt en Floddere Jan dewelcke te saemen in een huijs hebben gebrocken en daer uijt veele kleerasie gehaalt..." 8)

In de volgende artikelen worden onder meer genoemd: Franschijntie, die de bijzit is van bange Hermen; Blaauwe Jacob, Jan van Hassel en Poulinne Jan. Verder Jen Blaugaren en Jan Moriaans die ook bekend staat onder de naam Jan de Lapper en Maaij Wellens Jan.

En het verslag gaat verder met meer wetenswaardigheden over het boeventuig:

"..seggen bijde te kennen Bet Blaugaren dochter van Jen Blaugaren out ontrent 20 â 22 jaeren die int lest vant jaar 1730 of int begin van de jaeren 1731 een kint heeft gekregen bij haaren stiefvader Jan den Lapper..." 9)

"..seght te kennen Moeijer Heijltie out inde 50 jaeren middelmatigh van langte het scheel of heeft een oogh, heeft een soon genaamt Heijntie dewelck dewelck tot antwerp int tughthuijs sit.

Trieneke sijnde een dochter van voorn. Heijltie out 19 jaeren blau van aangesicht heeft blauwe oogen dese heeft eenige tijt met Engle Jan geloopen..." 10)

Den voornoemde willem Jansen
 segt dat den voornoemde giellem
 te hellucker int lant van
 Luik benevens Tossac
 philip svoeper de woep-
 Alias Schyyn Spaan oft
 wel Trelogt en flodder
 Jan dewelcke te saemen in
 een huys hebben gebroeken
 en daar uyt veel klerabe
 ghaalt waer van hy gecondem-
 ninge gesien heeft en een
 kame sool verrijt tegen een

Artikel 17 uit de verklaring van Jan Snoeks en Willem Jansen met be-
 trekking tot "beruchte" personen die zij kennen. (R.A. Wouw 257).

U ziet dus dat ook vrouwen betrokken waren bij de criminele activiteiten. Dat blijkt ook uit andere processtukken. De oorzaak dat zoveel vrouwen veroordeeld werden kan tweeledig zijn. In de eerste plaats konden de gerechtsdienaren vrouwen vaak gemakkelijker arresteren. De dienaren traden vaak alleen op en hadden tegen mannen, vooral als die in groepen opereerden, nauwelijks kans. Belangrijker was echter dat vrouwen eerder werden vervolgd voor wat men ontucht noemde. 11)

"..bijde gecondemneerde seggen te kennen Wouter met sijn gekrult Haar, wordt oock genaamt Swarte Wouter out een oft twee-entwintigh jaaren redelijck lanck maar dick bruijn van tronie langh swaart gekrult haar, swarte oogen. Jan segt dat denselve te brusselt geselselt en gebrantmerckt is inden jaare 1728 alsmede naderhant te hulst wanneer Engelen Jan mede wierdt gebrantmerckt..." 12)

De bendes dieven en rabouwen trokken dus door het hele land. Regelmatig werden ze geselselt, gebrandmerkt of op een andere manier gestraft. Uiteindelijk leidde dat meestal tot de doodstraf. Tot oppassende burgers groeiden deze lieden meestal niet meer uit, daar kregen ze door voortdurende verbanningen ook geen gelegenheid toe. Om in hun dagelijks levensonderhoud te voorzien waren ze bijna wel genooddaakt om uit stelen te gaan.

"..Bijde de gecondemneerdens seggen te kennen Pieter, alias het Ravekuijken nu genaamt Piet of Pitske out 17 á 18 jaaren, kort en dick van persoon met sluyck bruijn haar, bruijn van aengesicht en ooge, geboore int lant van kuijck..." 13)

Deze "aardige" jongeman heeft onder meer de kerk van Vurst in Brabant bestolen. In de volgende artikelen worden Rosse Peere Jen, de weduwe van Rosse Peer die eerder getrouwd was met Gouwen Jan de broer van de "langen Michiel", Klijne Peerke en Hoere Fransijn aan de reeks toegevoegd. Vaak gingen inbraken met geweld gepaard en werden de bewoners gebonden mishandeld om te zeggen waar ze hun geld bewaarden. Zo blijkt Jan Snoeks drie lieden te kennen: Pero Pectas, Magiel Verbrugge en Francus, drie zwagers, die voor niets terugdeinzen. In de "schooyerssale" van het kasteel in Antwerpen had Snoeks hen het volgende verhaal horen vertellen:

1
"...dat sij eenige dage te voeren hadde geweest te merksem in brabant en aldaar de deur vant huys open geloopt met een hout en doen de mense hande en voete gebonden en inde kelder gegooyt en alles uytgestoolen wat in huys was.."14) Een adequaat middel om mensen aan het praten te krijgen was volgens Pero Pectas:

"...dat sij de boere wel konde doen singen en aanwijzen waar haar geldt lagh want soo sijt niet sijde dat sij als dan een pan met olij liet koken en daar in een besem in doopte en soo op de mense haar bloote lijff die kokende olij sprenckde tot dat sij het geldt aanwesen..." 15)

En de reeks met schurken wordt door Jansen en Snoeks nog verder uitgebreid. Ze hadden zo te zien een erg omvangrijke kennissenkring. Die "kennissen" lieten zich niet steeds zo maar gevangen houden. Zoals blijkt uit de beschrijving van zekere Tossain:

"..Willem Janssen segt dat de voorn.Tossain uijtgebrocken is te diepenbeek een uur van hasselt over omtrent een jaar alwaar zijn broer Philip en Christiaan Vossestaart aldaar waaren gevangen en aldaar oock zijn opgehangen gewoorden." 16)

In het vervolg van de bekentenis komen nog ter sprake: Aart van Houte, de zwager van Pauwlinne Jan, Cobis van der Ganse (alias Blauwe Jakop, ook Cobis of Het Spook, ook wel Het Servies Poope), Betke alias het verkensoog en Jan van Hasselt. 17)

Allerlei familierelaties lopen door de bendes heen. Vaak zijn dat onderling aangegane relaties, die ook weer even gemakkelijk afgebroken worden.

"..Geertruy van Swart Broekerschans alias Bernardu Geertruy lang en mager oud over de 50 jaaren gerimpelt van aangesigt. Willem Janssen segt dat hij deselve wel kent ende dat sij haar man Janne van Weert verlaaten heeft soo sij hem selver vertelt heeft en met haaren knecht weg geloopt is en loopt nu met Bernaard den Schoenlapper." 18) Hierna is de verklaring ondertekend door Jan Snoeks en Willem Janssen. Dat gebeurde op 19 februari 1731 door het zetten van hun "hantmerk" in de vorm van een kruisje. Blijkbaar hebben Snoeks en Janssen 's nachts hun daden nog eens overdacht, want na de ondertekening volgen nog drie bekentenissen!

38.

Het wude gecondemneerd en verklaard
 te kennen Klyn peerke
 alias Peerke met syn
 klyn oogen out ontrent 23;
 jaar klyn en maeger klyn
 oogen swaart kort haar heeft
 op syn rechter wang centaken
 van een gebrande roon en
 persisteren by het gene sy van
 den selven huer hooren onder
 den naam van Jan Boosen
 Broek alias Jan den blonte
 hebben betuygt en gesegt

Artikel 38 waarin Jan Snoeks en Willem Jansen vertellen over "klijne
 Peerke alias Peerke met zijn klijn oogen" (R.A. Wouw 257)

4
"..*Depost heeft jan Snoeks alsnog betuijgt en verclaart dat hij met Aart en Jan van Houte en twee andre hebben geweest inden Somer 1729 inden dortsen waart in een dorp en aldaar aan een huijs een venster opengebroken...*" 19)

Willem Janssen bekend ook nog dat hij onder de naam Willem Boelen omstreeks pasen 1730 dienst heeft genomen in het regiment van Aarscholte bij kapitein Swaen tot Maastricht. Hij is daar de negende dag gedeserteerd en heeft zakpistolen gedragen. (En meegenomen?) De laatste bekentenis betreft een klein feestje omstreeks pinksteren in 1730:

"..den selven Willem Janssen bekent nogh dat Heijn den ruijter ontrent pinksteren 1730 een schaap gestoolen heeft uijt een schaapskooij onder nispén welcke sij met haar vijven onder nispén hebben gegeten." 20)

In aanwezigheid van de schepenen Johan Wissels, V.Salzgeber en Geerardt Vrints zetten beiden nogmaals hun "hantmerk". En sterven daarna de dood door ophanging.

Les Coches, juli 1988.

René Hermans.

NOTEN.

1. Zie Vierschaer nr.1 van 1987.
2. Zie o.m. Leo Hensen en Willy H. Heitling: Tussen schandpaal en schavot, Zutphen 1986, blz.94.
3. Zie noot 2, blz.162.
4. Verklaring van Jan Snoeks en Willem Janssen d.d. 19-2-1731 en aangevuld op 20-2-1731. R.A.Wouw 257. De verklaring is verdeeld in 62 artikelen.
5. Artikel 5. Met hem hebben Snoeks en Janssen onder meer ingebroken in Oudenbosch (1730), maar door de komst van de klepperman is dat verhinderd. In "Stouwersgat" onder Gastel hebben ze ingebroken en in "Put" in een boerenhuis.
6. Artikel 10. Heijntie is in Brussel 3 of 4 keer gevangen genomen, voor de laatste keer in de zomer van 1729.
7. Artikel 14. Jan Snoeks had van deze Kuij op Scheen een steek in de schouder gekregen.
8. Artikel 17.
9. Artikel 21. Jan de Lapper wordt eerder in de verklaring genoemd als de bijzit van Jen Blaugaren.

-
10. Artikel 28 en 29. Engle Jan is in 's Hertogenbosch geëxecuteerd.
 11. Zie ook: Tussen schandpaal en schavot. Hoofdstuk 3, "Vrouwen in overtreding".
 12. Artikel 30. Zie ook blz.37 over tortuur in P.Hensbergen, De Pijnbank in de Nederlanden, Groningen 1925.
 13. Artikel 33 en 34.
 14. Artikel 40.
 15. Artikel 41.
 16. Artikel 47.
 17. Artikel 50 t/m 55.
 18. Artikel 56.
 19. Artikel 60.
 20. Artikel 62.

Deze uitgave werd mede mogelijk
door financiële steun van de
Rabobank „Wouw - Kruisland”

